

ΔΑΝΑΟΣ

ΑΡΓΟΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης
της 22 και 23 Μαρτίου 2003

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΝΔΗΣ
ΤΑ «ΣΤΕΚΙΑ» ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ. ΔΙΚΤΥΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟΝ ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ (1840 - 1940)

ΤΑ ΣΤΕΚΙΑ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ

Δίκτυα κοινωνικών σχέσεων στον ημιαστικό χώρο (1840-1940)

1. Διαδικασία αστικοποίησης και κοινωνικά δίκτυα.

Προσπαθώντας να κατανοήσει ο ερευνητής τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται, εξελίσσονται και αλλάζουν τα δίκτυα κοινωνικών σχέσεων σε συγκεκριμένους χώρους ή κόσμους, είναι υποχρεωμένος να αναζητήσει ορισμένες βασικές προκαταρκτικές επεξηγήσεις. Κατ' αρχήν γιατί θα πρέπει να προδιαγραφεί ένας χώρος, ο συγκεκριμένος χώρος του Άργους, ως ημιαστικός; Τι σημαίνει δίκτυο κοινωνικών σχέσεων και πώς εντάσσεται σ' ένα πλαίσιο ανάλυσης που αφορά διαδικασίες αστικοποίησης; Πώς και με ποια λογική δημιουργούνται δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι με ιδιαίτερο χαρακτήρα; Τι είναι τα στέκια, ποια η σημασία τους και γιατί αποτελούν όχι μόνο πολιτισμικό δεδομένο ή λαογραφικό στοιχείο προς καταγραφή ως τμήμα μιας συγκεκριμένης ιστορίας, αλλά κυρίως πηγή πληροφοριών για την κατάσταση, τη λειτουργία και την οργάνωση κοινωνικών ομάδων ή κοινωνιών, καθώς επίσης και για την παραγωγή και διαχείριση της ατομικής και ομαδικής μας ταυτότητας. Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά, θα μας δώσει τη δυνατότητα να κατανοήσουμε ευκολότερα την οργάνωση, τη λειτουργία και την εξέλιξη των δικτύων κοινωνικών σχέσεων στο χώρο και το χρόνο.

Το Άργος, λοιπόν, αποτελεί το κοινωνικό και οικονομικό κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα και την αστική του ολοκλήρωση. Ουσιαστικά παραμένει στο στάδιο μιας μετέωρης ημιαστικής κατάστασης, η οποία εκδηλώνεται τόσο στο επίπεδο των κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων όσο και σε αυτό της ίδιας της μορφολογίας του και της διαδικασίας ανάπτυξης του αστικού του ιστού. Ενώ, για παράδειγμα, μέχρι και τα πρώτα χρόνια της μετεπαναστατικής περιόδου το Άργος επουλώνει τις πληγές του πολέμου και των διαρκών καταστροφών¹, στο πλαίσιο του νέου

¹ Έχω ήδη παραθέσει τα σχετικά στοιχεία στο άρθρο μου «Περίγραμμα οργάνωσης του δημόσιου χώρου στο Άργος της Τουρκοκρατίας», *Λαυός* III (2003), 129-149, και ιδιαίτερα ο πίνακας της σ. 134.

ελληνικού κράτους δε δίνεται έστω η εντύπωση ενός ρυθμού ανάπτυξης, παρά τις επιδιώξεις και τις προσδοκίες οι οποίες εκφράζονται. Τα πάντα φαίνεται να οργανώνονται όχι με βάση τις ανάγκες και τις προοπτικές που δύναται και πρέπει να αναπτύξει στην ευρύτερη περιοχή, αφού έτσι κι αλλιώς αποτελεί κέντρο της, αλλά με βάση συγκυριακές κοινωνικο-πολιτικές σχέσεις. Βλέπουμε για παράδειγμα, ότι βασικοί οδικοί άξονες ή ακόμα έργα υποδομής απαραίτητα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, δεν αποτελούν στοιχεία μιας αυτονόητης αναπτυξιακής διαδικασίας. Αντίθετα όταν συμβαίνουν, εμφανίζονται ως δώρο ή, στην καλύτερη περίπτωση, ως αποτέλεσμα προσωπικής προσπάθειας πολιτικών ανδρών. Έτσι, η σύνδεση της πόλης με την προς Κόρινθο περιοχή παραμένει ζητούμενο για πολλά χρόνια και μόλις προς το τέλος της δεκαετίας του '30 πραγματοποιείται με την κατασκευή της γέφυρας του ποταμού Ινάχου (Ξεριά)². Το ίδιο συμβαίνει και με τους οδικούς άξονες σύνδεσης του Άργους με τα υπόλοιπα μεγάλα κέντρα ή περιοχές. Συχνά, γίνεται λόγος για τον άξονα Άργους-Ναυπλίου³, ενώ σε αρκετά άρθρα περιγράφονται τα οικονομικά οφέλη από την κατασκευή του δρόμου που θα ενώνει το Άργος με το Άστρος Κυνουρίας⁴. Είναι επίσης γνωστό το πρόβλημα των δρόμων μέσα στην πόλη (αστικό οδικό δίκτυο), διότι, εκτός από το γεγονός ότι πρόκειται για χωμάτινους δρόμους, τις περισσότερες φορές και κυρίως το χειμώνα είναι αδιάβατοι⁵.

Παράλληλα, το επίπεδο της δημόσιας υγείας είναι από πολύ χαμηλό έως ανύπαρκτο. Τα δημόσια αποχωρητήρια αποτελούν μια άθλια εικόνα για το σύνολο της πόλης⁶. Δεκάδες είναι οι περιπτώσεις καταγγελιών και οι διαμαρτυρίες του τύπου για την καθαριότητα και τα προβλήματα υγιεινής που προκύπτουν. Ο Κ. Ολύμπιος, ίσως ο καλύτερος χρονικογράφος του Άργους, περιγράφει τον τραγέλαφο χρησιμοποιώντας τους στίχους του Σουρή⁷:

*«Ο Έλλην δύο δίκαια ασκεί πανελευθέρως
το πέρδεσθαι τε και ουρείν εις όποιο θέλει μέρος».*

² Δεκάδες είναι τα άρθρα για το θέμα αυτό, μεταξύ των οποίων ένα αντιπροσωπευτικό κύριο άρθρο από την εφημερίδα *ΑΣΠΙΣ*, 30-1933, φ. 28, έτος Α'.

³ Μεταξύ των σημαντικότερων άρθρων σημειώνουμε το κύριο άρθρο της εφημερίδας *ΑΣΠΙΣ*, 15-11-1936, φ. 213, έτος Ε'.

⁴ Εφ. *ΑΣΠΙΣ*, 26-4-1936, φ. 184, έτος Δ'.

⁵ «Με την πρώτην βροχήν», γράφει η *ΑΣΠΙΣ*, «η δημοτική οδός από τον Σιδ. Σταθμού μέχρι πλατείας και η οδός Τσώκρη μετεβλήθησαν εις απέραντον τέλμα...», (3-9-1933, φ. 46, έτος Α').

⁶ «Η κατάσταση των δημοτικών αποχωρητηρίων της πλατείας Στρατώνος είναι αθλιωσάτη...», *ΑΣΠΙΣ*, ό.π.

⁷ Εφ. *ΑΣΠΙΣ*, 11-12-1932, φ. 8, έτος Α'.

Το πρόβλημα συνεχίζει για χρόνια να απασχολεί την πόλη, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των αστυνομικών να μειώσουν την έκταση του φαινομένου⁸ και τις διαμαρτυρίες αρκετών εμπόρων και επαγγελματιών⁹. Έτσι, για δεκαετίες ολόκληρες το Άργος παραμένει σ' ένα υποβαθμισμένο επίπεδο, το οποίο ελάχιστη σχέση έχει με διαδικασίες αστικοποίησης. Το πρόβλημα τίθεται με ιδιαίτερη οξύτητα το 1885 από την εφημερίδα «Ερασίνο», στο κύριο άρθρο της¹⁰: «...και παριστά υφ'όλας τας απόψεις μίαν παρημελημένην πόλιν του 1854. Δικαίως δε οι ξένοι ερχόμενοι ενταύθα μετά επίσκεψιν άλλων πόλεων μάς μέμφονται δια την ελλεινότητα της πόλεώς μας, η οποία ομολογουμένως ουδέν έργον νεωτέρας αναπτύξεως έχει να δείξη, ει μη μόνον τους ανά τας οδούς σωρούς κόπρων και ακαθαρσιών, ως τιμητικούς ανδριάντας της δημοτικής συναισθήσεως...». Ο αγροτικός δε χαρακτήρας του Άργους ενδυναμώνεται από μια καθημερινότητα, η οποία παραμένει σχεδόν αναλλοίωτη 50 χρόνια μετά. Το διαμάντι του κέντρου της πόλης, η δενδροστοιχία, δεινοπαθεί από τις επιθέσεις των «εποχούμενων τετραπόδων», όπως αναφέρει η «Ασπίς»¹¹ του 1932, ενώ, «Αυτό το αηδές θέαμα των βοσκόντων χοίρων εις την κεντρικωτάτην οδόν του μοναδικού μας περιπάτου, της δενδροστοιχίας δηλαδή, δεν ημπορεί να λείψη επί τέλους κύριοι Αστυνόμοι;», διαμαρτύρονται τα «Αργειακά Νέα» του 1934¹².

Παράλληλα, έχοντας την εικόνα ενός πολύ μεγάλου κατοικημένου χώρου, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, εκπλήσσεται κανείς διαπιστώνοντας τα στενότερα όρια μέσα στα οποία αναπτύσσεται ο οικιστικός ιστός. Οι εξηγήσεις, οι οποίες επικεντρώνονται στο πρόβλημα των κλιματολογικών συνθηκών του κάμπου (π.χ. υγρασία), δεν επαρκούν για την εξήγηση του φαινομένου. Θα πρέπει η μελέτη της αστικής ανάπτυξης του Άργους να επικεντρωθεί κυρίως στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις και στη μορφή των σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται. Διότι η περίπτωση αυτή και το είδος αστικής ανάπτυξης που επιδιώχθηκε δημιουργούν ιδιαίτερες συνθήκες στη

⁸ «Υπό των οργάνων του ενταύθα Αστυνομικού Τμήματος υπεβλήθησαν δέκα μηνύσεις εις διάφορα μέρη της πόλεως», εφ. ΑΣΠΙΣ, ό.π.

⁹ Χαρακτηριστική η περίπτωση των μπάλωματήδων που είχαν το στέκι τους στην ανατολική πλευρά των στρατώνων και δεινοπαθούσαν από την κακοσμία, μιας και το βράδυ ο ανατολικός τοίχος μετατρέποταν σε δημόσιο ουρητήριο. Την κατάσταση περιγράφει εύγλωτα ο Σπ. Μήλιας, ό.π., Α', σ. 70-71.

¹⁰ 17-5-1885, φ. 3, έτος Α'.

¹¹ 6-11-1932, φ. 3, έτος Α': «Παρατηρήσαμεν μετά λύπης μας ότι διάφοροι ποιμένες, διερχόμενοι μετά των ποιμνίων των την δενδροστοιχίαν ου μόνον αφίνωσι να τρώγωσι τα ποίμνια...».

¹² 1-8-1934, αρ. 36, έτος Β'.

μορφολογία της πόλης. Πρόκειται για μια από τις λίγες περιπτώσεις, στις οποίες παρατηρείται η γειτνίαση δύο κέντρων των οποίων η κοινωνική και οικονομική χρήση είναι διαφορετική και αντικατοπτρίζει άμεσα τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις: το «αστικό» κέντρο της πόλης (πλατεία Αγ. Πέτρου) και το «λαϊκό» κέντρο (Γούβα) με τις γύρω περιοχές.

Η γειτνίαση αυτή των δυο κόσμων μάς επιτρέπει να δεχτούμε μια υπόθεση εργασίας σχετική με την ανάπτυξη της πόλης: τα κοινωνικά στρώματα τα οποία θα στήριζαν την αστική ανάπτυξη της πόλης, είτε ήσαν ανύπαρκτα, είτε δεν είχαν καμία αστική νοοτροπία με αποτέλεσμα ο χώρος να αναπτύσσεται με έντονα πάντα τα χαρακτηριστικά αγροτικής περιοχής. Οι αλλαγές που δημιουργούνται μετά την εμφάνιση υπηρεσιών, υποδομών, βιομηχανιών κτλ μετατρέπουν το χώρο σε ημιαστικό, αλλά δεν επιτρέπουν την αστική του ολοκλήρωση. Ίσως η αποδοχή μιας τέτοιας υπόθεσης μας επιτρέψει να εξηγήσουμε και το βαθμό της μεταπολεμικής ανάπτυξης της πόλης, αλλά και άλλα φαινόμενα, όπως την έντονη διαμάχη Άργους-Ναυπλίου¹³, την κοινωνική συγκρότηση των συνοικιών, κτλ. Ήδη, κάνοντας έναν απολογισμό του αιώνα που πέρασε, ο Δ. Βαρδουνιώτης γράφει σε κύριο άρθρο του «Ινάχου» το 1901: «*Το Άργος δεν προώδευσε μολοταύτα αρκούντως εν συνόλω κατά τον λήξαντα ήδη αιώνα. Και δια τούτο εξαιρέσει ολίγων πλουσίων και τοκιστών, ο εκ 10.000 περίπου κατοίκων σημερινός πληθυσμός αυτού δυσπραγεί κατά το μάλλον και ήττον, μειονεκτεί δ' εν πολλοίς των κατοίκων πολλών άλλων Ελληνίδων πόλεων*»¹⁴.

Όμως, επειδή, δυστυχώς, η απουσία σημαντικών ποσοτικών χαρακτηριστικών (γενικά οικονομικά μεγέθη, εμπορικές ανταλλαγές, μέγεθος και ανάπτυξη αγροτικής, βιοτεχνικής, βιομηχανικής παραγωγής, κτλ), δεν επιτρέπει την προσέγγιση του θέματος με ποσοτικά δεδομένα, θα πρέπει να το επιχειρήσει κανείς στηριζόμενος περισσότερο σε ποιοτικά στοιχεία. Ουσιαστικά, η αστική ανάπτυξη συνδυάζει δύο τύπους δεδομένων: αυτόν της οικονομικής ανάπτυξης (γεωργικής, βιοτεχνικής, κτλ) και τις υποδομές. Για τις τελευταίες μιλήσαμε προηγουμένως επισημαίνοντας τη δραματική απουσία τους ιδιαίτερα για εκείνες των μεταφορών/επικοινωνιών. «*Δια να λέγωμεν ότι έχομεν πό-*

¹³ Η διαμάχη αυτή είναι ιδιαίτερα έντονη μέσα από τις σελίδες των εφημερίδων, αλλά και στους συγγραφείς. Γράφει, για παράδειγμα, ο Χ. Καραγιάννης: «*Αλλά μήπως οι Ναυπλιείς δεν αναγνωρίζουν τον θαλπερόν του Άργους ήλιον; Και χάριν του ηλίου τούτου δεν ελάβομεν τσάκικς την ευχαρίστησιν να τους ιδώμεν επισκεπτομένους την πόλιν και τας εξοχάς μας και τα οινοπωλεία μας;...*», *Αργολικόν Ημερολόγιον* του έτους 1900. Επίσης Μιχ. Ζωγράφος, «*Ναυπλιεύς δικάζων Αργείον*», *Αργολικόν Ημερολόγιον* του έτους 1900, Άργος 1900, σ. 85.

¹⁴ Εφ. *ΙΝΑΧΟΣ*, 6-1-1901, φ. 2, έτος Α'.

λιν χρειαζόμεθα νερό φωτισμόν, υπονόμους», επισημαίνει η «Ασπίς» του 1933¹⁵ σε κύριο άρθρο της. Πράγματι, είναι γνωστό πως ο εξηλεκτρισμός αποτέλεσε τον κύριο παράγοντα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης για την ελληνική κοινωνία, παρ' ότι ολοκληρώνεται στη δεκαετία του 1970. Για το Άργος, το πέρασμα από το πετρέλαιο στην ασετυλίνη και στον ηλεκτρισμό γίνεται με πολύ αργούς ρυθμούς. Μόλις τον Ιανουάριο του 1903 διαβάζουμε στην εφημερίδα «Ιναχος»¹⁶: «*Ευχαρίστως αγρόλλομεν την εν τη ημετέρα πόλει εισαγωγήν του δι' ασετυλίνης φωτισμού. Δι' αυτής εφωτίσθη πρώτη η "Πανδώρα", το πλουσιώτατον παντοπωλείον του φιλοπροόδου συμπολίτου μας κ. Δ. Π. Κόλια, εις ον δικαίως ανήκει και το Βραβείον των πρωτείων. Μιμητάς δ' εύρεν τους διευθυντάς του μεγάλου οιοπνευματοπωλείου της πόλεως μας ο "Αγαμέμνων", Υιούς Β. Μανράκη. Συγχαίρομεν αυτοίς και ευχόμεθα ίνα όλα τα καταστήματα της πόλεώς μας και ιδίως τα καφφενεία προτιμήσωσι τον δι' ασετυλίνης φωτισμόν του διά πετρελαίου όπερ είνε ανεπαρκές πλέον*».

Ο εξηλεκτρισμός και ο ηλεκτροφωτισμός γίνεται μετ' εμποδίων και χρειάζονται δεκάδες άρθρα στον τύπο και πιέσεις από διάφορους παράγοντες της πόλης μέχρι του «...πανδήμου Συλλαλητηρίου για τον ηλεκτροφωτισμό» το Νοέμβριο του 1932¹⁷. Το βάρος της αστικής ανάπτυξης επωμίζονται επομένως οι υπηρεσίες. Για το λόγο αυτό επίμονα αλλά σταθερά ασκούνται πιέσεις, για την ίδρυση Στρατοπέδου¹⁸, Πρωτοδικείου¹⁹, Νοσοκομείου²⁰, Μουσείου²¹, Γυμναστηρίου²², για να πάρουμε μερικά από τα σημαντικότερα αιτήματα, όπως αυτά εμφανίζονται στον τύπο. Σταδιακά το Άργος κάνει βήματα και αιωρείται ανάμεσα σ' αυτό που το χαρακτηρίζει και σ' αυτό που το ελκύει: στον αγροτικό του χαρακτήρα και στην αστική του εξέλιξη.

Ταυτόχρονα η εικόνα της ζωντάνιας που παρουσιάζει, καταγράφεται διαρκώς από το 1922 και μετά. Από τον Γάλλο Edgar Quinet, ο οποίος επισκέπτεται το Άργος τον Μάρτιο του 1829 και «...διαπίστωσε για πρώτη φορά έντονη ανθρώπινη παρουσία και κοινωνική ζωή. Ο δρόμος του Άργους ήταν γεμάτος κόσμο, έτσι όπως ζυγώνεις μια μεγάλη πόλη»²³, μέχρι τον Γ. Π. Παρα-

¹⁵ 19-2-1933, φ. 18, έτος Α'.

¹⁶ 1-1-1903, φ. 11, έτος Γ'.

¹⁷ Εφ. ΑΣΠΙΣ, ό.π.

¹⁸ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 15-4-1934, φ. 78, έτος Β'.

¹⁹ Εφ. ΑΠΙΣ, 5-7-1936, φ. 194, έτος Δ'.

²⁰ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 6-6-1937, φ. 243, έτος Ε'.

²¹ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 23-5-1937, φ. 241, έτος Ε'.

²² Εφ. ΑΣΠΙΣ, 2-10-1938, φ. 312, έτος ΣΤ'.

²³ Κ. Σιμόπουλος, *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21*, τ. 2ος, 1826-1829, εκδ. Στάχυ, Αθήνα 1999, σ. 546.

σκευόπουλο²⁴ ο οποίος γράφει το 1896: «...*προ του Πελασγικού Άργους. Η πρώτη μου εντύπωση, το ευπρεπές καφεστιατόριον του Σταθμού με τον μπαζέ του τον χειμερινόν, με το κιόσκι του το καλοκαιρινόν, με τα κρασιά του τα νεκτάρια —ευρήκα κρασί μπουτιλιαρισμένο πέντε χρόνων— ανώτερο και σαμπάνιας. Οποία η αντίθεσης του Άργους από την Κόρινθον. Εις αυτήν κόσμος ποραιο-ραδικός, εις το Άργος πλήθος μυρμηγκιών, καθ' οδόν, εις τα καφεενεία, τα καπηλεία, την αγοράν, την πλατείαν, τα εργαστήρια. Ζωή εδώ και εμπόριον και παραγωγή και πλούτος». Οι εικόνες και οι περιγραφές αυτής της ζωτικότητας εναλλάσσονται διαρκώς, διογκώνοντας το παράδοξο που δημιουργείται σε σχέση με το ελάχιστο ανεπτυγμένο πρόσωπο της πόλης.*

Παρ' όλα όμως τα προβλήματα τα οποία καθυστερούν σημαντικά την ανάπτυξη της, ήδη από την δεκαετία του '20 αρχίζουν δειλά αλλά σταθερά να εμφανίζονται οι πρώτοι δείκτες αστικής ανάπτυξης. Το σημαντικότερο στοιχείο αποτελεί η προσπάθεια εκβιομηχάνισης της περιοχής. Η προσπάθεια αυτή γίνεται περισσότερο έντονη στη δεκαετία του '30 και τα βασικά στοιχεία που τη συνθέτουν καταγράφονται ως εξής:

- Όλο και περισσότερες βιοτεχνίες και βιομηχανίες εγκαθίστανται στην περιοχή του Άργους με την παράλληλη αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Για παράδειγμα αναφέρω την ήδη υπάρχουσα Οينوπνευματοποιία του Β. Μαυράκη, τη Βιομηχανία Ψύχους (Ι. Α. Καραμπέλα), τη Μακαρονοποιία (Μπιτσαζή-Τσεκρέκου), Υφαντουργεία (π.χ. Μπόνη, Γκότση, Γ. Λεονταρίτη), κτλ.
- Τα υποκαταστήματα Τραπεζών αποτελούν ένα επίσης σημαντικό δείκτη με κυριότερα αυτά της Εμπορικής Τράπεζας και της Αγροτικής. Το ίδιο συμβαίνει και με την εγκατάσταση Ασφαλιστικών εταιρειών.
- Εξειδικευμένα εμπορικά ή τεχνο-επαγγελματικά καταστήματα αποτελούν επίσης ένα σημαντικό δείκτη, όπως χρυσοχοείο-ωρολογιοποιείο (Κ. Γυφτόπουλος), Χημείο (Αθ. Μαραγκού), Φωτογραφείο «Απέλλη», Ένδυση (Βελιζιώτης/Ψυχογιός, Αφοι Παπαμιχαλόπουλοι), Κομμωτήριο «Περμανάντ» της Αδ. Χάχα, Φροντιστήρια γλώσσας και Μαθηματικών, κτλ.²⁵
- Σημαντικότερο δείκτη, ιδιαίτερα από το 1930 και μετά, αποτελούν τα ιατρεία. Πάρα πολλές μικρές αγγελίες για την εγκατάσταση οφθαλμιάτρων, παιδιάτρων, οδοντιάτρων, κτλ στην πόλη, υπάρχουν στις εφημερίδες και

²⁴ Ταξίδια ανά την Ελλάδα (Ναύπλιον - Άργος), Αθήναι 1896.

²⁵ Σημαντικός είναι και ο ονομαστικός κατάλογος επαγγελματιών του Άργους του 1905, ο οποίος παρατίθεται στο βιβλίο του Ν. Ιγγλέση, *Οδηγός της Ελλάδος 1905-1906* και αναδημοσιεύεται στο περιοδικό *ΕΛΛΕΒΟΡΟΣ*, τ. 11, Άργος, 1994, σ. 135-138.

αυξάνονται όσο πλησιάζουμε το ορόσημο του 1940.

- Άλλος σημαντικός δείκτης είναι ο επίσης αυξανόμενος, την ίδια δεκαετία, αριθμός των Σωματείων, Ενώσεων και Συλλόγων (Σύλλογος Αργείων «Δαναός», Σωματείο Υποδηματεργατών, Κουρέων/κομμωτών, Οπωρολαχανοπωλών, Οινοπωλών, Σύλλογος Εμποροβιομηχανικός, Σύλλογος «Νέα Ζωή», Ιδιωτικών Υπαλλήλων, Μουσικός, Φυσιολατρικός, Κυνηγετικός, κτλ).
- Τέλος, ένας επίσης σημαντικός δείκτης είναι τα στέκια που αναπτύσσονται και χαρακτηρίζουν τον αστικό ιστό. Οι κινηματογράφοι, οι αίθουσες χορού, οι μουσικές συναυλίες, τα κάθε είδους καφενεία, αλλά και οι ταβέρνες και τα εμπορικά καταστήματα, αποτελούν τέτοιου είδους δείκτες.

2. Τα στέκια της πόλης και η σημασία τους.

Ίσως να φαίνεται περίεργη, από μια πρώτη άποψη, η υιοθέτηση ενός τέτοιου δείκτη, ώστε να προσπαθήσει κανείς να εξετάσει τους τρόπους με τους οποίους οργανώνονται οι κοινωνικές σχέσεις και παράγουν πολιτισμό. Όμως, πρόκειται για σημαντικούς χώρους εντός των οποίων τα άτομα, οι κοινωνικές ομάδες, η κοινωνία στο σύνολό της αναπαράγει τον εαυτό της, διαμορφώνει τα μέτρα της, κανονίζει ως ένα βαθμό τους όρους της φυσικής και της πολιτισμικής της ύπαρξης και αναπαραγωγής. Το στέκι αποτελεί ένα σήμα κατατεθέν: του κοινωνικού τύπου, των ιδιοτήτων του, του λόγου που αρθρώνει για τον εαυτό του και τους άλλους. Εδώ τίθεται και το ερώτημα του τι εννοούμε με τι λέξη στέκι. «Κάθε χώρος (κατάστημα, αίθουσα, κτήριο) στον οποίο συχνάζει κανείς», απαντά ένα λεξικό²⁶. «Ο χώρος στον οποίο ένα ή περισσότερα πρόσωπα συχνάζουν ή ασκούν ορισμένη δραστηριότητα», λέει ένα άλλο²⁷.

Στους ορισμούς αυτούς θα προσθέσουμε και μια άλλη σημαντική διάσταση, περισσότερο ανθρωπολογική: συχνάζω διότι ο χώρος με βοηθάει στην επιβεβαίωση και την αναπαραγωγή μιας συγκεκριμένης ταυτότητας. Για το λόγο αυτό, οι χώροι επενδύονται με διαφορετικούς συμβολισμούς, αφού εκφράζουν διαφορετικές ταυτότητες. Λέγοντας το «στέκι των φιλάθλων», «των σοβατζήδων», «των δασκάλων», «των νέων», «των ηλικιωμένων» κτλ, αναφερόμαστε όχι μόνο σε χώρους οι οποίοι διακρίνονται για την επαγγελματι-

²⁶ Λεξικό Μπαμπινιώτη.

²⁷ Λεξικό Τρανταφυλλίδη-Θεσσαλονίκη.

κή ή άλλη κοινότητα στοιχείων μεταξύ ατόμων, αλλά κυρίως για τη συμβολική ταυτότητα που επιβεβαιώνει την ένταξη σε μια ομάδα ή την προσπάθεια ένταξης. Για τον ίδιο λόγο, δεν είναι στέκι η πλατεία, αλλά αντίθετα ένας δημόσιος χώρος, ο οποίος επιτρέπει την συνύπαρξη πολλών ταυτοτήτων τις οποίες όμως θέτει στην κοινή θέα και τις κατατάσσει ανάλογα με το επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων. Ένα ξεχωριστό άρθρο της στήλης «Κωμωδία της Ζωής» με τίτλο «Κοσμικά» που υπάρχει στην εφημερίδα «Ασπίς του Αργους»²⁸ στις 9-6-1940 μας δίνει ακριβώς το στίγμα αυτής της κοινής θέας:

«...Τι είναι λοιπόν αυτό το θέαμα που παρουσιάζει η πλατεία μας κάθε Κυριακή; Αυτήν την κάθοδον των μυρίων, αυτό το γενικό ξεσπίτωμα πώς να το χαρακτηρίσουμε, τι εξήγηση να του δώσουμε; Πού να την αποδώσωμεν αυτήν την ομαδικήν έξοδον του Αργεΐτικου κόσμου; Πού αλλού παρά στην εξέλιξιν. Όλοι και όλες με την Πλατεία για την πλατεία. Και η κουτσή κουρούνα στο κατάστρωμα της πλατείας...Μπράβο λοιπόν Άργος που απέκτησες κοσμική κίνησι στη λάκα! Έγινες αγνώριστο ισοπέδωσες τις κοινωνικές τάξεις, το λαμέ και το κρεπ ζωρζέτ δίπλα στον αλατζά, το γοβάκι του 1940 δίπλα στο τσόκαρο και την παντόφλα...».

Το δεύτερο κέντρο της πόλης, η Γούβα: «...καλείται μικρά έκτασις, ολίγων τετραγωνικών μέτρων, κείμενη εις το κέντρον σχεδόν της απεράντου πόλεως μας και οριζομένη γύρωθεν, όπως γράφουν οι Συμβολαιογράφοι, ανατολικώς μεν με την οδόν Βασιλέως Κωνσταντίνου, με μαγαζείον Κούνε και τον προς τα παπουτσάδικα δρόμον, δυτικώς με καφενείον Κωνσταντόπουλου ή Χωροφύλακα και οδόν Τσώκρη, αρκτικώς με διάφορα μπακάλικά και καφενείον και μεσημβρινώς με το Ζαχαροπλαστείον Δωρή, με διάφορα μικρομάγαζα και την προς τα ταμπάκικα οδόν»²⁹. Ο ορισμός, που δίνεται από τον Κ. Ολύμπιο στην επιφυλλίδα του, έχει ιδιαίτερη σημασία για το γεωγραφικό καθορισμό του κέντρου σε ένα διάσπαρτο οικιστικό χώρο όπως αναφέρει, πρόβλημα που σημειώσαμε προηγουμένως. Έχει και αυτό το κέντρο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, τα οποία επίσης εκτίθενται στη δημόσια θέα με ελάχιστους όμως συνειρμούς κατά την περιγραφή τους, αφού η κοινωνική χρήση του χώρου είναι δεδομένη και δεν αμφισβητείται από... «παρείσακτους». Σε περιόδους έντονης ζήτησης εργατικών χεριών, σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, στη Γούβα και τις γύρω περιοχές κυκλοφορούν περί τα 2000 άτομα, αριθμός ιδιαίτερα μεγάλος για τις δυνατότητες της περιοχής, «...ο τρυγητός έφτασε και

²⁸ φ. 400, έτος Η'.

²⁹ Κ. Ολύμπιος, «Έχει ιδομένα η Γούβα», εφ. ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ, 1-11-1934, φ. 42, έτος Β'. Επίσης εξηγήσεις για τη Γούβα δίνονται από τον Ι. Ζεγκίνη, Το Άργος δια μέσου των αιώνων, Αθήνα 1996³, σ. 305-306.

η Γούβα είναι γεμάτη από τις βλαχοπούλες που κατέβηκαν για τις εργασίες της εποχής αυτής» σημειώνει η «Ασπίς» του 1934³⁰. Ενώ μια από τις καλύτερες και γλαφυρότερες περιγραφές μας δίνει ο Χ.Α.Καραγιάννης στο «Αργολικόν Ημερολόγιον» του 1900³¹: «*Ήτο Σεπτέμβριος του έτους 1889, ολόκληρον δε το Άργος ευρίσκετο επί ποδός. Πανταχού σταφυλαί, τρυγήτριαι, αγωγιάται, ό- νοι. Ιδίως οι αγωγιάται κατασκοπισμένοι, εν συμφυρμώ και αταξία διαγκωνι- ζόμενοι, άδοντες, ανά χείρας φέροντες άρτον και τυρόν και ράπανον αντί ρά- βρου ή πράσου, τρώγοντες και συγχρόνως τους όνους ωθούντες, έσπευδον με- ταφέροντες το ιερόν φορτίον εις τα καπηλεία*».

Αντίθετα, λοιπόν, με τους δημόσιους αυτούς χώρους, το στέκι έχει τους δι- κούς του ιδιαίτερους κανόνες και δεν προσφέρεται στη δημόσια θέα παρά μόνο μέσω των συμβολισμών και των κωδίκων του. Αυτά τα ιδιαίτερα χα- ρακτηριστικά σε σχέση με την πόλη του Άργους, καθώς και μια πρώτη κατηγο- ριοποίησή τους θα προσπαθήσω να σας παρουσιάσω στη συνέχεια.

1. ΧΑΝΙΑ

Πρόκειται για ένα χώρο με ιδιαίτερες λειτουργίες, οι οποίες ξεπερνούν την καθαρά εμπορική του λειτουργία. Κέντρο συναντήσεων, δοσοληψιών οίκο- νομικού και κοινωνικού χαρακτήρα, αποτελεί ένα πρώτο σημαντικό σταθμό επαφών μέσα στην πόλη. Ο εμπορικός ρόλος τους φαίνεται επίσης από τη χωροταξική κατανομή τους: τα περισσότερα βρίσκονται στις εισόδους επι- κοινωνίας του Άργους με τις ορεινές κοινότητες, με τις οποίες διεξάγεται και το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου. Για τον ίδιο λόγο είναι ελάχιστα τα χά- νια στις εισόδους με τα χωριά του κάμπου ή το Ναύπλιο. Τετάρτη και Σάβ- βατο ήταν από τότε οι κυρίως ημέρες λειτουργίας της αγοράς. Η υποχρέωση, τις περισσότερες φορές, για υποχρεωτική διανυκτέρευση και η πεζοπορία αύξησε τις ανάγκες για τέτοια κέντρα, καθώς επίσης και για τα πανδοχεία. Η ίδια η μορφολογία του χώρου και ο τρόπος λειτουργίας του έχουν διαμορφω- θεί ώστε να παρέχουν σταθερές υπηρεσίες στους πελάτες. Έτσι, λύνεται το πρόβλημα για τα ζώα με τα οποία μετακινούνται την εποχή εκείνη άνθρωποι και εμπορεύματα. Η μορφολογία του χώρου είναι απλή. Μια φαρδιά είσοδος που επιτρέπει όχι μόνο στα ζώα αλλά και στις σούστες να μπουν στο εσωτε-

³⁰ 23-9-1934, φ. 101, έτος Β'.

³¹ Μιχ. Ζωγράφος, «Ναυπλιεύς δικάζων Αργείον», *Αργολικόν Ημερολόγιον* του έτους 1900, Άργος 1900, σ. 85.

ρικό, σε μια λιθόστρωτη αυλή, η οποία λειτουργεί ως «χώρος στάθμευσης». Συνήθως υπάρχουν πηγάδια με νερό και ταΐστρες για τα ζώα. Στα περισσότερα χάνια το «πάρκινγκ» είναι δωρεάν και θεωρείται προσφερόμενη υπηρεσία στους πελάτες, αλλά ο ιδιοκτήτης δεν φέρει καμιά ευθύνη για τις πιθανές κλοπές κυρίως εξοπλισμού (τριχίες, κτλ). Φαίνεται δε από μαρτυρίες και μόνο, ότι υπήρχε κάποια «εξειδίκευση» σε ό,τι αφορά την πελατεία. Έτσι, ορισμένα δέχονται άλογα και σούστες (π.χ. Κωτσοβός στο Σιταροπάζαρο, τώρα πάρκινγκ), ενώ άλλα πιο λαϊκά μόνο γαϊδούρια και μουλάρια (π.χ. Τσιρίκος, Κούρος). Η λειτουργία αυτή επιτρέπει σε κάποιον να περιηγηθεί στην πόλη, να γυρίσει τα μαγαζιά, να συναντήσει κόσμο, γνωστούς και μη.

Το «παζάρι», όπως αναφέρεται από πολλούς, συνεχίζεται με το μπακαλιό και τους υπόγειους αποθηκευτικούς χώρους. Αρκετές φορές λόγω του συνωστισμού στους χώρους στάθμευσης, αλλά και της απροσεξίας ορισμένων, τα ζώα λύνονται, φεύγουν και ο υπεύθυνος είναι υποχρεωμένος να στείλει τελάλη³² στην πόλη για την ανεύρεσή του ζωντανού:

«Στου Τσιρίκου το παζάρι χάθηκε ένα μουλάρι.....»

Δεν έχουμε σαφή εικόνα για το αν το χάνι αποτελεί χώρο συνάντησης απόμων συγκεκριμένης γεωγραφικής καταγωγής, με εξαίρεση το χάνι ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ (στα Δικαστήρια) στο οποίο συγκεντρώνονται οι Τριπολιτσιώτες. Συνήθως δε, δεν υπάρχει χώρος φαγητού εκτός από την περίπτωση του καταστήματος Παπαδάκη στην Άργους, του Κούρου στην Μελίνου (Αγορά) και Μπλάτσιου, όπως μαθαίνουμε από μια μικρή αγγελία του 1934 για την ενοικίασή του.

ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ, Δεκαπενθέμερος Εφημερίς Κοινωνική και Πολιτική Λαϊκών Αρχών (15-7-1934, φ. 90, έτος Β'): *«ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ το οινομαγειρείον μετά του χανίου των κληρονόμων Βασιλ. Π. Μπλάτσιου. Πληροφορία παρά τω κ. Αθαν. Μπόννη».* *«ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ το παρά την πλατείαν Στρατώνων μαγαζείον, μετά χανίου σταύλων, υπογείου και λοιπών παραρτημάτων των κληρονόμων Βασιλείου Μπλάτσιου».*

Τέλος, μια άλλη σημαντική λειτουργία του είναι η κάλυψη οικονομικών και κοινωνικών αναγκών από τους ιδιοκτήτες προς τους πελάτες τους με κύριο μηχανισμό το δανεισμό. Πάρα πολλές μαρτυρίες πιστοποιούν το ρόλο αυτό. Με βάση τις πληροφορίες που έχουμε συλλέξει, τα κυριότερα χάνια είναι τα παρακάτω:

³² Για το θέμα αυτό το χρονογράφημα του Σπ. Μήλια, «Οι ντελάληδες του Άργους» στο *Εύθυμα και Αργεΐτικα*, τ. Α', εκδ. Αναγέννηση, Άργος 1996, σ. 91-93.

• **Προς το μέρος του κάμπου:**

1. Χάνι ΧΑΒΙΑΡΛΗ (φούρνος Βασίλενας).

Προς το μέρος του Κάστρου (Καρυά-Βρούστι-Μπέλεσι-Σταθείκα....):

2. Χάνι ΦΩΦΩ ΜΠΑΡΑΚΑΡΗ
3. Χάνι ΚΩΤΣΑΝΤΗ (Οδός Καρατζά)
4. Χάνι ΠΟΥΛΟΥ (Άπλα Πούλου)
5. Χάνι ΛΕΙΒΑΔΙΤΗ
6. Χάνι ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
7. Χάνι ΤΖΑΦΑ (Οδός Τσώκρη, απέναντι από το Ακτινολογικό)
8. Χάνι ΤΣΙΡΙΚΟΥ
9. Χάνι ΧΙΩΤΗ

Προς το μέρος του Ξεριά (Κουτσοπόδι-Αλέα, κτλ):

Οδός Κορίνθου

10. Χάνι ΚΑΡΑΪΣΚΟΥ (Ρήγας Δημήτριος - Ηλεκτρολογικά)
11. Χάνι και Εστιατόριο ΠΑΠΑΔΑΚΗ (Σιταροπάζαρο - απέναντι Κωτσοβού)
12. Χάνι ΚΩΤΣΟΒΟΥ (Σιταροπάζαρο - σήμερα πάρκινγκ)
13. Χάνι ΑΝΕΣΤΗ³³
14. Παντοπωλείο ΓΚΟΤΣΗ
15. Παντοπωλείο «Καλησπέρη» (Γ. Κουτσοποδιώτη)

Προς Νέα Κίο (Κεφαλάρη-Μύλοι.....):

16. Χάνι ΒΑΡΝΑΒΑ (από Φαρμακείο μέχρι και Αγροτική, στην οδό Φειδωνος)

Κέντρο (Στρατώνες - Δικαστήρια - Γούβα):

16. Χάνι Β. ΜΠΛΑΤΣΙΟΥ (δίπλα από το φούρνο Χατζηξενόφοντος, σήμερα καφετέρια)
17. Χάνι ΝΤΟΥΛΙΑ
18. Χάνι ΚΟΥΡΟΣ (τώρα Super Market Κούρος).
19. Χάνι στο στενό του ΝΕΚΤΑΡ
20. Παντοπωλείον «ΠΑΝΔΩΡΑ» (Δ. Π. Κόλια στο Σιταροπάζαρο)
21. Μπακάλικο Η. ΠΑΖΙΩΤΑ (Ο «Κουνέζ» στη Γούβα)³⁴

³³ Το Χάνι Ανέστη αναφέρεται επίσης στην εφημερίδα *ΑΣΠΙΣ*, 28/5/1933, φ. 32, έτος Α' («Κρίσεις και Γνώμαν»).

³⁴ Στο χρονογράφημα του Σπ. Μήλια, «Η Βλαστάρω και ο Κουνέζ» έχουμε και την πρώτη περιγραφή τέτοιου λαϊκού μπακάλικου της Γούβας: «*Ημινυόγειο με χωμάτινο δάπεδο. Και το εμπόρευμα; Ούλο πήλινα αγγεία. Για τουρσιά και ντομάτες πελτέ, στάμνες, τσανάκια και τσανάκες, για να τρώει ούλη η φαμελιά. Τσουκάλια, νταβάδες, κουμπαραδες, ούλα πήλινα*». *Εύθυμα και Αργείτικα*, τ. Α', εκδ. Αναγέννηση, Άργος 1996, σ. 51.

2. ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ - ΘΕΑΤΡΑ - ΑΙΘΟΥΣΕΣ

Ένας επίσης σημαντικός χώρος διασκέδασης και σταθερό στέκι, όχι μόνο για τους ντόπιους, είναι ο κινηματογράφος και το θέατρο. Η οργάνωση και λειτουργία και των δυο είναι άμεσα συνδεδεμένη με την αστική ανάπτυξη του Άργους. Δεν υπάρχουν οργανωμένες θεατρικές αίθουσες. Δυο χώροι κυρίως λειτουργούν και ως θεατρικές αίθουσες: το καφενείο του ΘΗΒΑΙΟΥ και το ΗΡΑΙΟΝ. Παράλληλα και οι δυο αυτές αίθουσες λειτουργούν ως καφενεία, αίθουσες χορού, ενώ στο Ηραίον αναφέρεται το καλοκαίρι και η λειτουργία θεάτρου σκιών (Καραγκιόζη) στην αυλή, στο πίσω μέρος του καφενείου. Το ίδιο σχεδόν συμβαίνει και με τους κινηματογράφους οι οποίοι συνυπάρχουν στις ίδιες αυτές αίθουσες. Εδώ μπορούμε ίσως να κάνουμε μια πρώτη διαφοροποίηση μεταξύ των λαϊκών κινηματογράφων (ΟΥΦΑ) και των «ποιοτικών» (Ηραίον).

ΘΕΑΤΡΑ (Ανακοινώσεις)

- ΗΡΑΙΟΝ: «...θίασος Κουκούλη-Ρούσου...εις το θερινόν θέατρον της πλατείας του Αγ. Πέτρου-Ηραίον» (Ασπίς, 18/7/1937, φ. 249, έτος Ε').
«Ο θίασος Κολυβά-Μυρά στο...Ηραίον» (Ασπίς, 3/7/1938, φ. 299, έτος ΣΤ').

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

- «ΟΥΦΑ» (Πρώην Δαναΐς - σήμερα Βαρνακιώτη)
(Ασπίς, 24/9/1933, φ. 49, έτος Α': «Το Άργος φαίνεται απέκτησε το "Ροζικλαίρ" του. Γιατί σε "Ροζικλαίρ" μετεβλήθη ο Κινηματογράφος "Ούφα" από τη... "Γαλαρία", η οποία τα προβαλλόμενα βωβά έργα τα μεταβάλλει εις ομιλούντα και..ηχητικά! Με φωνές και εξηγήσεις διανθιζόμενες και με εκφράσεις των καταγωγίων». (Ασπίς, 15/4/1934, φ. 78, έτος Β': «...η "Ούφα" εντός ολίγου θα μεταφερθή εις το προαύλιον του καφφενείου "Παράδεισος"» (εκεί που είναι σήμερα το κατάστημα μουσικών οργάνων, οδός Δαναού)
(Αργειακά Νέα, 15/5/1934, φ. 31, έτος Β': «Ο Κινηματογράφος "Ούφα", εγκατασταθείς στο προαύλιο του καφφενείου Ξακουστή, ήρχισε τας θερινάς παραστάσεις με έργα καλούτσικα!...»
(Ασπίς, 1/7/34, φ. 89, έτος Β': «Η "Ούφα" θύμωσε κι' έτσι έφερε κανά δυο έργα της προκοπής».
- Αίθουσα ΘΗΒΑΙΟΥ (Ασπίς, 30/10/1932, φ. 2, έτος Α') - ΣΙΝΕ ΤΡΙΑΝΟΝ (Ασπίς, 15/4/1934, φ. 78, έτος Β': «...το "Τριανόν" εσταμάτησε εις του Θηβαίου και αγνοείται εάν εξακολουθήση το καλοκαίρι ή όχι».
- ΣΙΝΕ ΗΡΑΙΟΝ (Ασπίς, 30/4/1933, φ. 28, έτος Α'): «Έναρξις ομιλούντος κινηματογράφου...»

ΑΙΘΟΥΣΕΣ (Ανακοινώσεις)

- Αίθουσα Μεγάρου Θ. ΜΠΙΤΣΑΞΗ (πρώην Πταισματοδικείου) λειτουργεί ως αίθουσα χορών και για οικογενειακές συγκεντρώσεις. ΑΣΠΙΣ, Εβδομαδιαία Εφημερίς Τοπικών Συμφερόντων, 20/11/1932, φ. 5, έτος Α': «Εις την αίθουσα του μεγάρου Θ. Μπιτσαξή (πρώην Πταισματοδικείου) ανοίγει τας πύλας της νέας χορευτικής σάλας. Αύτη προορίζεται μόνον δι' οικογενειακάς συγκεντρώσεις».
- Αίθουσα ΚΩΛΕΤΗ (Ασπίς, 13/1/1935, φ. 117, έτος Γ': «...η αίθουσα Κωλέτη απεδείχθη θαυμάσια αίθουσα χορού αλλά έχει ανάγκην θερμάνσεως διότι είναι ψυχρά».
- Αίθουσα ΘΗΒΑΙΟΥ (Αργειακά Νέα, 1/3/1933, φ. 2, έτος Α', χορός Παναργειακού Γ.Σ., 19/2/1933, φ. 1, χορός Φιλαρμονικής, 22/2/1933, χορός εμποροβιομηχανικού συλλόγου, κτλ.

3. ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΑ - ΚΑΒΕΣ (ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΟΠΩΛΕΙΑ)

- ΠΝΕΥΜΑΤΟΠΟΙΕΙΟΝ ΒΑΣ. ΜΑΥΡΑΚΗ: «Από ετών ήδη...Το δε πνευματοπωλείον, κατάστημα επίσης λαμπρόν εν τη κεντρική οδώ ευρύχωρον, καθαρώτατον με την ωραίαν και πρόθυμον υπηρεσίαν είναι άξιον συστάσεως, καθ' όσον είνε μοναδικόν ενταύθα και Αθηναϊκώτατον. Ποτά, προϊόντα του πνευματοποιείου του κ. Μανράκη εκλεκτά και παν άλλο, όπερ καθιστά την εν αυτώ διαμονήν τερπνήν, είναι τα συνιστώσα το πνευματοπωλείον» (Εφ. ΔΑΝΑΟΣ, 4-8-1896, φ. 33, έτος Α'. Επίσης στην ίδια, 25-8-96, φ. 36, έτος Α').

Πρόκειται για ένα από τα παλαιότερα και αντιπροσωπευτικότερα δείγματα εμπορικού καταστήματος με πανέμορφη επίπλωση που έδινε τη δυνατότητα στους πελάτες του να παραμείνουν στο χώρο του (τραπέζια...). Εκτός όμως από τη δυνατότητα αυτή, οι λειτουργίες του επεκτείνονται και χρησιμοποιείται και για την πληροφόρηση των δημοτών σχετικά με δημοπρασίες, κτλ.

Εφ. ΔΑΝΑΟΣ, 14-4-1896, τ. 17, έτος Α': «Σήμερον είναι η τελευταία ημέρα της μειοδοτικής δημοπρασίας δια την λιθοδομήν του Καταστήματος του Συλλόγου "Δαναός". Η προκήρυξις εκατεχωρίσθη εις το προηγούμενον φύλλον, οι δε όροι των συμφωνιών και το σχέδιον είναι κατατεθειμένοι εις το Κατάστημα του κ. Βασ. Μανράκη, όπως ευκολώτερον βλέπωσιν αυτούς οι ενδιαφερόμενοι».

- ΠΝΕΥΜΑΤΟΠΩΛΕΙΟΝ Κ. ΜΠΟΖΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ: «Μεταξύ των ξενοδοχείων του ύπνου "Πελοπόννησος" και "Δαναός" εν τη μεγάλη κεντρική οδώ ήνοιξε λαμπρόν πνευματοπωλείον ο συμπολίτης ημών κ. Κωνστ. Μπουζιωτόπουλος απαστράπτον εκ της καθαριότητος και του πλούτου των εγχωρίων και ευρωπαϊκών ποτών...» (Εφ. ΔΑΝΑΟΣ, 14-5-1896, φ. 17, έτος Α').
- ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ Βυζαντίου ΠΑΥΛΙΔΗ: «Εγκαίνια...Το νέον Ζαχαροπλαστείον ευρισκόμενον εις κεντρικήν θέσιν της πόλεως (παρά την Γούβαν) είναι πολυτελές, καθαρόν και τελείως Αθηναϊκόν...» (Ασπίς, 23-10-1938, φ. 315, έτος ΣΤ').

- ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ Κων. ΤΖΕΜΟΥ: «Εγκαίνια...Παραπλεύρως εστιατορίου κ. Γ. Κωλέτη» (Ασπίς, 18-12-38, φ. 323, έτος Ζ΄).
- ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ «ΝΕΑ ΖΩΗ» του κ. ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ: «Δεν φάγατε το γλυκό σας στο Νέο Ζαχαροπλαστείο του κ.Κουτρούλη “Νέα Ζωή”; Δεν είσθε σικ κύριος και μοντέρνα δεσποινίς και κυρία». (Ασπίς, 18-2-1940, φ. 384, έτος Η΄).
- ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ ΑΙΓΛΗ, Γραμματικού-Αργυράκη (Μετά Οφθαλμιατρείο και τώρα ΑΕΝΑΟΝ).
- ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟ ΔΩΡΗ (Γούβα).

4. ΤΑΒΕΡΝΕΣ - ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ

Οι ταβέρνες και τα εστιατόρια παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για τον κοινωνικό διαχωρισμό που εκφράζουν αλλά και για την χρήση του χώρου τους. Υπάρχει και σωματείο Οινοπωλών και οινομαγείρων Άργους (Ασπίς, 23-5-1937). Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο εστιατόριο του ΣΑΓΚΑΝΑ, το οποίο προτιμά η καλή κοινωνία του Άργους. Ορισμένες μαρτυρίες, οι οποίες όμως δεν έχουν διασταυρωθεί, περιγράφουν εκδηλώσεις κατά την διάρκεια των οποίων έβαζαν μπλε κόλλες στα παράθυρα του εστιατορίου για να μη διακρίνονται οι καλεσμένοι στο εσωτερικό. Λειτουργεί μέχρι και το 1937 και μετά «ενοικιάζεται μεθ' όλων των επίπλων, καθώς και το άνωθεν τούτου Ξενοδοχείον ύπνου»³⁵.

- Εστιατόριο ΣΑΓΚΑΝΑ (Πλατεία Αγ. Πέτρου), λειτουργεί και ξενοδοχείο.
- Εστιατόριο ΚΩΛΕΤΗ και αίθουσα χορού (Ασπίς, 18/12/1938, φ. 323, έτος Ζ΄).
- Ταβέρνα (Σήμερα Επιμελητήριο).
- Ταβέρνα «ΔΡΟΣΙΑ» στη δενδροστοιχία (Ασπίς, 4/9/1938, φ. 308, έτος ΣΤ΄, και Ασπίς, 28/5/1939, φ. 346, έτος Ζ΄): «Επίσης τώρα με το καλοκαίρι έκανε την έναρξη των εργασιών της και η περίφημη από πέρσιν “Δροσιά” παρά την δενδροστοιχίαν και καλεί τους πιστούς της».
- Η Ταράτσα του Γιαννούλη (Ασπίς, 23/7/1939, φ. 354, έτος Ζ΄): «Η Δροσιά, η Ταράτσα του Γιαννούλη και το Καφενείο του Σταθμού συγκεντρώνουν κάθε βραδάκι αρκετόν κόσμον».
- Οινομαγειρείον «Το Μικρό» Ηρακλή Μενάγια (Ασπίς, 28/5/1939, φ. 346, έτος Ζ΄): «Πλησίον της 11ης Κ.Δ.Φ. Αυτοκινήτων ήνοιξε “Το Μικρό” οινομαγειρείον του Ηρακλή Μενάγια και καλεί τους φίλους και τους αρεσκόμενους στο καλό κρασί και στα

³⁵ ΑΣΠΙΣ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ, 17-10-1937, φ. 262, έτος ΣΤ΄): «ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ το Εστιατόριον Ανδρέου και Γ. Σαγκανά μεθ' όλων των επίπλων καθώς και το άνωθεν τούτου Ξενοδοχείον Υπνου. Πληροφορία παρά τοις ιδίοις».

εκλεκτά μεζεδάκια να το επισκεφθούν».

- Οινοπαντοπωλείο ΚΟΥΤΣΟΠΟΔΙΩΤΗ (Κορίνθου).
- Ταβέρνα ΙΩΑΝΝΙΔΗ στην Παναγία.
- Οδός Μπελίνου «ήταν όλο τηγάνι και συκωταριά». Στα λεγόμενα Γεωργακακεία του ΚΟΥΡΟΥ, του ΝΙΑΡΑ, του ΝΤΑΟΥΤΣΟΥ, του ΣΕΛΛΗ, κ.ά.
- Ταβέρνα ΜΑΡΙΝΟΥ (Ηρακλέους), ΤΟΥΡΛΑ, στους Πέντε Δρόμους, στα Γεφύρια, στην Άπλα Πούλου, στου ΦΟΥΦΟΥ, στο Συνοικισμό³⁶.
- Στου ΝΥΧΤΕΡΙΔΑ στη ΓΟΥΒΑ: «...στο φασαρεμένο άνδρo του Νυχτερίδα με τ'αφράτο ρετσινάτο και τις φανταχτερές λιθογραφίες της Γενοβέφας, κάτου στη Γούβα...», στο οποίο συχνάζει και ο ιστορικός Δημήτριος Βαρδουνιώτης³⁷.
- Η ταράτσα του ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ (σήμερα καφενείο Αργυρόπουλος κοντά στο Μουσείο).
- Ταβέρνα του ΜΗΤΣΟΥΛΑ στη Β. Σοφίας, κοντά στο φούρνο της Βασιλένας, ο οποίος «με το κοκορέτσι του και το κοκκινέλι του συγκεντρώνει κάθε Τρίτην, Πέμπτην και Σαββατοκύριακο τους οπαδούς του Βάκχου»³⁸.
- Χωρίς να μετρήσουμε τα εξοχικά κέντρα του Άργους: του ΝΤΕΡΤΗ στο Κεφαλάρι, του ΒΑΛΣΑΜΗ η καλύβα στη Ν. Κίο, του ΠΑΡΑΣΧΟΥ στο Συνοικισμό.

Οι ταβέρνες, επίσης, ακολουθούν την ίδια κοινωνική διαφοροποίηση. Από τη μια οι λαϊκές ταβέρνες της Γούβας, της οδού Μπελίνου, της Ηρακλέους. Ταβέρνες κυρίως των λαϊκών στρωμάτων με τους τροβαδούρους, τα γλέντια αλλά και τις φασαρίες και μερικές φορές τα άγρια μαχαιρώματα και τα εγκλήματα, τα οποία αναπόφευκτα τάραζαν την ησυχία της πόλης, τουλάχιστον όπως αυτή παρουσιάζεται από τον τοπικό τύπο³⁹. Το πρόβλημα αυτό διαμορφώνει μια άσχημη προδιάθεση απέναντι στις λαϊκές ταβέρνες και οι κριτικές είναι έντονες.

³⁶ Σπ. Μήλιας, *Εύθυμα και Αργείτικα*, ό.π., σ. 143.

³⁷ Σπ. Παναγιωτόπουλος, *Άνθρωποι, καιροί και τόποι*, Αθήνα 1964, σ. 135.

³⁸ Εφ. *ΑΣΠΙΣ*, 21-5-1933, φ.31, έτος Α'.

³⁹ Εφ. *ΔΑΝΑΟΣ*, 23-6-1986, τ. 27, έτος Α': «Αποτρόπαιον έγκλημα ετάραξε την πόλιν μας την εσπέραν της παρελθούσης Κυριακής. Εν τινι οινοπωλείω και δι' αφορμήν ασήμαντον συνεπλάκησαν οι Κ. Γιαννόπουλος ή Μπεκιάρης, Π. Μαρίνος, Π. Αργύρης και Ευαγ. Μπαμπαλιάρος ή Μπρούσαλης, αποτέλεσμα δε της συμπλοκής ήτον ο φόνος του τελευταίου, όστις κυριωλεκτικώς εσφάγη δια μαχαίρας».

ΑΣΠΙΣ, 11-6-1933, *ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ*, 15-5-1933, φ. 7, έτος Α': «Την 3ην Μαΐου και περί ώραν 11ην οι: Παναγ. Ντινέρης και Αντ. Αλμπανόπουλος ή Μπελάς επετέθησαν εντός του ενταύθα καφωωδίου Γ. Μονέ κατά του Μιχ. Μώρου και τον ετραυμάτισαν διά μαχαίρας εξ ερωτικής ζηλοτυπίας.....».

*«Παίξε ρε Φέκα μερακλή οχτάβα στο κλαρίνο,
πέστο Βαγγέλη σεβνταλή, κέρνα μας ρε Μαρίνο».*

(Σπ. Μήλιας, Α', σ. 61)

Σταδιακά φαίνεται να αλλάζει τόσο η διάθεση όσο και το ηθικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίζονται οι έννοιες του κρασοπατέρα, της μέθης, του κοινωνικού προβλήματος, κτλ. Πράγματι, μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '30, περίπου όλα τα άρθρα των τοπικών εφημερίδων κατακρίνουν τον αλκοολισμό και τον πολιτισμό των καταγωγών. Συμβαδίζει δε η θέση αυτή με την προσπάθεια μιας αστικής ολοκλήρωσης και τις συνακόλουθες έννοιες του ευπρεπισμού, της καλής συμπεριφοράς, της χρηστής οικογένειας, κτλ. Ήδη όμως από το 1933, σταδιακά και δειλά-δειλά αρχίζουν να εμφανίζονται περιγραφές των εργατών που καταφθάνουν στη Γούβα, για τον τρύγο επιφυλλίδες οι οποίες εξυμνούν το κρασί και τις κρασοκατανύξεις, καθώς επίσης και την συνεισφορά του στην μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων. Διαβάζουμε έτσι στην επιφυλλίδα «Ταβερνούλες» στην «Ασπίδα» του Άργους την 13-8-1933: «...ο κατάκοπος εργάτης, ο μικροαστός επαγγελματίας, ο υπάλληλος, ο δανδής, όλοι ενωμένοι σ'ένα αρμονικό σύνολο...Ο Βάκχος είναι ο μεγαλύτερος σοσιαλιστής. Τα θέλει όλα ίσα και δεν διστάζει πολλές φορές να τα κάνει "ίσιωμα". Μόνο μη θελήσεις να τραγουδήσεις γιατί "Τότε αλλοίμονο!". Θ' αντικρύσεις στυγνό το χωροφύλακα...για να καταστείλει το τραγούδι...». Πράγμα που γίνεται συχνά και καταγράφεται και στις εφημερίδες με τον ίδιο πάντα τρόπο: «*ΚΟΙΝΗ ΗΣΥΧΙΑ: Υπό της καταδιώξεως υπεβλήθησαν αρκεταί μηνύσεις εναντίων διαφόρων κανταδόρων*»⁴⁰.

Η διάθεση αυτή αλλάζει λοιπόν σταδιακά και τίτλοι επιφυλλίδων, όπως για παράδειγμα «Το γιοματάρι» (Ασπίς, 30-10-1938), «Ο τρυγητός» (Ασπίς, 9-10-1938), «Κάπελα φέρε κρασί» (Ασπίς, 27-11-1938), αρχίζουν να εμφανίζονται όλο και πιο συχνά. Παράλληλα, διαμορφώνεται και η πρώτη στατιστική υπηρεσία στο Άργος με συγκεκριμένα στοιχεία επί του θέματος. «*Ξέρετε πόσο κρασί καταναλίσκεται ετησίως στην πόλιν μας; Αν όχι, ρωτάτε τον Φασαρία, ο οποίος έκανε τον υπολογισμό και έβγαλε τους Αργεύτες φοβερούς κρασοπατέρες*» (Γιάννης Αγγελόπουλος ή Φασαρίας), γράφει η «Ασπίς» του Άργους στις 16-10-1938.

⁴⁰ ΑΣΠΙΣ, Εβδομαδιαία εφημερίς τοπικών συμφερόντων, φ. 8, 11-12-1932.

5. ΚΑΦΕΝΕΙΑ

«Άργος. Η πολιτεία, η εκκλησιά, οι καρέκλες, οι καφενέδες...Γουρούνια κυκλοφορούν στους δρόμους, νεαροί επαρχιακοί νταντήδες κάθονται στα καφε-νεία, μα γυναίκα δεν υπάρχει. Όλη η πλατεία γεμάτη μουστάκια. Πλήθος καλο-θρεμμένοι παπάδες. Η εκκλησιά τριγυρισμένη από καφενέδες, λάμπει γλυκά με το κίτρινό της χρώμα, με το λιγνό σβέλτο καμπαναριό της». Γλυκά λόγια του Ν. Καζαντζάκη γραμμένα περίπου το 1930⁴¹.

Πρόκειται ουσιαστικά για τα κυριότερα στέκια της πόλης και ιδιαίτερα για τον ανδρικό πληθυσμό. Ήδη οι περιγραφές των περιηγητών για τις πόλεις της Πελοποννήσου κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και τις πρώτες δεκαετίες του ελεύθερου ελληνικού κράτους μιλάνε για πληθώρα καφενείων. «Το Άρ-γος», αναφέρει ο Albert A. Muller, «είναι γεμάτο καφενεία». Το καφενείο εί-ναι χώρος στον οποίο μεταδίδονται και ελέγχονται πληροφορίες. Χώρος επί-σης στον οποίο αναλύονται συνήθως οι πολιτικές εξελίξεις και διαμορφώνε-ται ο νέος πολιτικός χάρτης της χώρας, αλλά και οι ντόπιες εξελίξεις. Αποτε-λεί από το χαρακτήρα αυτό ένα σημαντικό χώρο διακίνησης πληροφοριών και ιδεών.

- Καφενείον ΜΑΡΑΓΚΟΥ (πρώην Παλός Κουλές): «Το Γυμναστήριον ήτο εκεί ό-που νυν υπάρχει η οικία Κωνσταντοπούλου και εις τα χρόνια μας ονομαζόμενον “Παλός Κουλές”. Πριν ή μεταβληθεί ο χώρος εκείνος εις Γυμναστήριον υπήρχε το Καφενείον Μαραγκού το οποίον κατά τας περιστάσεις μετεβάλλετο εις Θέατρον. Ο χώρος ούτος ανήκεν εις την σύζυγον Ανδρέου Καρατζά Ελένην εκ κληρονομίας του πατρός της στρατηγού Τσώκρη»⁴², αναφέρεται το 1934 σε τοπική εφημερίδα.
- Καφενείον Π. Ανατολίτη (1872)⁴³, λειτουργεί και ως «καφέ σαντάν»⁴⁴.

⁴¹ «Ο Νίκος Καζαντζάκης στο Άργος: Διαλογισμοί για την ταυτότητα του Νέου Ελληνι-σμού» [από το βιβλίο του «Ταξιδεύοντας»], *Ελλέβορος*, τ. 11, Άργος 1994, σ. 10.

⁴² Εφ. ΑΣΠΣ, 17-6-1934, φ. 87, έτος Β': «Και όμως το Γυμναστήριον υπήρχε εκ των καλλι-τέρων της Πελοποννήσου. Μια συνέντευξις».

⁴³ Εφ. ΑΡΓΟΛΙΣ, Εφημερίς του Λαού, 5-8-1872, φ. 159, έτος Η': «Πρόσκλησις. Εφιστώμεν την προσοχήν των αναγνωστών επί της κάτωθι διατριβής, ήν απέστειλεν ημίν προς δημοσίευσιν ο εν Άργει στρατιωτικός ιατρός και αποτυχών Βουλευτής κ. Α. Ζωγράφος».

⁴⁴ Διαβάζουμε στην εφημερίδα ΔΑΝΑΟΣ, 20-11-1883, φ. 19, έτος Α': «Αφίκετο εις την πό-λιν μας ωδικός θίασος Βοεμίδων υπό τον γενικόν εργολάβον και πολυτεχνίτην κ. Μιχ. Τσουκα-λιώτην εκ Ναυπλίου και άδει καθ' εσπέραν εις το καφενείον του κ. Π. Ανατολίτου. Ο Δήμαρχος, έχων υπ' όψιν ότι τα ωδικά καφενεία εγένοντο άλλοτε ενταύθα αφορμή σκανδάλων και σκηνών κλπ, παρήγγειλεν εγγράφως τω αστυνόμω να μην επιτρέψη τω εργολάβω την σύστασιν τοιούτου ωδικού καφενείου και ο αστυνόμος το απηγόρευσεν. Αλλά το Επαρχείον, αντιδρών προς την δη-μοτικήν αρχήν, λόγω ότι πρόκειται περί ενασκήσεως ατομικής ελευθερίας, έλαβεν υπό την προ-

- Καφενείον Δημ. ΤΣΑΤΣΟΥΛΗ (1885)⁴⁵ (Γούβα) μετά ΣΚΑΡΠΙΔΗ στα ουρητήρια (αργιλέδες).
- Καφενείον Ανδρ. ΓΚΙΤΗ (1887 - σιδ. σταθμός - με μουσική)⁴⁶.
- Καφενείον «ΤΟ ΑΡΓΟΣ» Μιχ. Βλαντούσια - Γ. Κόκκινου (πρώην Γιατράκου - πλατεία Αγ. Πέτρου) 1887⁴⁷.
- Καφενείον ΜΠΟΥΖΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ (1896;) (Γούβα - στο σημερινό κρεοπωλείο Μποζιονέλου) με ναργιλέ.
- Καφενείον Ι. Μπερικήδου - Γ. Κόντη (πρώην Σ. Αναστασίου - πλατεία Αγ. Πέτρου) 1895⁴⁸.
- Καφενείον ΔΑΡΓΑΚΟΥ ή ΚΟΚΟΛΕΤΟΥ (κεντρικό - 1896)⁴⁹.
- Καφενείον ΠΑΣΠΑΛΙΑΡΗ (Γούβα).
- Καφενείον ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ (παλιό με ναργιλέ).
- Καφενείον «ΤΕΛΕΣΙΛΛΕΙΟΝ» (1896 - Δεξαμενή) του Αρματά⁵⁰. Η εφημερίδα «ΑΡΓΟΣ» καλεί τους κατοίκους της πόλης να ενισχύσουν το νέο καφενείο δημο-

στασίαν του τας Βοεμίδας και εματαιώσε την αστυνομικήν απαγόρευσιν. Ούτω λοιπόν το ωδικόν καφενείον εγκατεστάθη υπό την φιλελευθέραν σημαίαν του Β. Επαρχείου!»

⁴⁵ ΕΡΑΣΙΝΟΣ, Εφημερίς πολιτική και των ειδήσεων, 17-05-1885, φ. 3, έτος Α': «ΓΝΩΣΤΟ-ΠΟΙΗΣΙΣ: Παρά των κληρονόμων Ευθ. Μπολάτσα εκτίθεται την 19 Μαΐου ε.έ. ημέραν Κυριακήν έξωθεν του καφενείου του Δημητρίου Τσατσούλη και ενόπιον του Συμβολαιογράφου Π. Καββαντζή εις εκούσιον πλειστηριασμόν.....».

⁴⁶ Εφ. ΑΡΓΟΣ (συντάκτης Δ. Κ. Βαρδουνιώτης), 15-8-1887, φ. 31, έτος Γ': «Εις το παρά τον ενταύθα σταθμόν του σιδηροδρόμου αξιόλογον καφενείον του κ. Ανδρ. Γκίτη, αφίκετο ανατολικός ωδικός θίασος εκ τριών γυναικών και ισარიθμων ανδρών, ανακρούων εκεί καθ' εσπέραν μουσικά όργανα και τραγουδών ανατολικώτατα».

⁴⁷ «Ασμένως αναγγέλλομεν την σύστασιν του άνω νέου ενταύθα καφενείου, πρώην Γιατράκου. Διεσκευάσθη ήδη και κατηρίσθη λαμπρόν και ως τα καλλίτερα των Αθηνών...», εφ. ΑΡΓΟΣ, 22-8-1887, φ. 32, έτος Γ'.

⁴⁸ «Το παρά τη ενταύθα πλατεία του Αγίου Πέτρου γνωστόν καφενείον των κληρονόμων Σ. Αναστασίου ανακαινισθέν άρτίως και φιλοκάλως διακοσμηθέν υπό των διευθυνόντων αυτό κ.κ. Ιω. Μπερικήδου και Γ. Κόντη, κατέστη το καλλίτερον καφενείον της πόλεώς μας και το γενικόν εντευκτήριον.....», εφ. ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, 6-4-1895, φ. 448, έτος ΣΤ'.

⁴⁹ Εφ. ΑΝΑΟΣ, 29-9-1896, φ. 41, έτος Α': «Ο περιποιητικός και καθ' όλα φιλοπρόδοος καφεπώλης κ. Ν. Δαργάκος ή Κοκολέτος, ενοικιάσας και αύθις το αυτό κεντρικόν καφενείον και ανακαινίσας αυτό φιλοκάλως, είνε όλο φωτιά εις την περιποίησιν και τας φιλοφροσύνας προς τους πολυπληθείς πελάτας του».

⁵⁰ Εφ. ΑΝΑΟΣ, 18-8-1896, φ. 35, έτος Α': «Την νύκτα του παρελθόντος Σαββάτου προς την Κυριακήν, κωδωνοκρουσίαι των ναών και πυροβολισμοί ζωηροί ανεστάτωσαν την πόλιν μας. Ηγγέθη δε παραχρήμα πυρκαϊά.(...) Μία καλύβη εκ χόρτων έξω της πόλεως, παρά το αρχαίον θέατρον, ανήκουσα τω κ. Δ. Αρματά, το επικληθέν Τελεσίλλειον πενιχρόν και εξοχικόν καφενείον, εγένετο παρανάλωμα του πυρός (...). Δια τούτο τον πρώτον τρόπον και έκπληξιν διεδέχθη κομικός αλλαγαμός γελάτων και σκωμμάτων, ους επέτεινε ευφυολογία ενός ανθρώπου του λαού, βοήσαντος. "Κύριοι, μη λυπήσθε και μη ανησυχίτε. Ο Αρματάς έχει ασφαλίσει την καλύβην του εις την Ανδριατικήν Εταιρίαν!!!" ».

σιεύοντας την είδηση με τίτλο «Όλοι στη Δεξαμενή»⁵¹.

- Καφενείον Λεωνίδα ΜΑΡΑΓΚΟΥ (1898 - σιδ. σταθμός)⁵².
- Καφενείον Ν. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (1899-μετά Σαγκανά;)⁵³.
- Καφενείον της ΦΩΤΑΙΝΑΣ (Γούβα - ναργιλές - τώρα κατάστημα βαφτιστικών).
- Καφενείον Ευαγ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ ή ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΑ (Γούβα - 1933)⁵⁴.

Παράλληλα όμως το καφενείο επιτελεί και άλλες σημαντικές λειτουργίες. Δεν θα ήταν υπερβολή εάν λέγαμε ότι τα καφενεία αποτελούσαν την εποχή εκείνη αυτό που ονομάζουμε σήμερα «αίθουσες πολλαπλών χρήσεων». Χώροι πολλαπλών χρήσεων λοιπόν, οι οποίοι αναγνωρίζονται για παράδειγμα:

- Ως «συνήθη τόπο δημοπρασιών» το καφενείο Θηβαίου⁵⁵, κυρίως για το στρατό ή
- Ως «συνήθη τόπο πλειστηριασμών» το καφενείο του Μήλια⁵⁶.
- Καφενείον ΠΙΤΣΙΛΗ (του ΘΗΒΑΙΟΥ) με καλό κόσμο και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Εκεί τραγουδούσε, κατά ορισμένες μαρτυρίες, η κόρη του Βαρνάβα (χάνι).
- Καφενείον ΗΡΑΙΟΝ με επίσης καλό κόσμο και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Στις 12-5-1940⁵⁷ κατεδαφίζεται και χτίζεται ένα νέο «Ηραίον», το οποίο ανοίγει στις

⁵¹ «Πασιφανής ήτο δια την πόλιν μας η έλλειψις εξοχικού καφενείου την έλλειψιν όμως ταύτην έσπευσε ν' αναπληρώση ο φιλόκαλος συμπολίτης μας κ. Δημ. Αρματάς, ιδρύσας προ ημερών εν τη Δεξαμενή Καφενείον βαπτισθέν παρ' αυτού του ιδίου Τελεσίλλειον εκ του υπάρχαντος εκεί που εν τη αρχαιότητα αγάλματος της Αργείας ποιητριάς Τελεσίλλας, εις ο ευρίσκει τις ου μόνον καφέ Γεμένικον, αλλά και παντός είδους κρύα φαγητά. Όλοι λοιπόν εις το Τελεσίλλειον» - εκεί καθ' εσπέραν ας είναι το κέντρον της συνεντεύξεώς μας, ίνα συν τοις άλλοις αναπνέωμεν και καθαρόν βουνίσιον αέρα», εφ. ΔΑΝΑΟΣ, 16-6-1896.

⁵² Εφ.ΔΑΝΑΟΣ, 1-2-1898, φ. 56, έτος Β': «Ο επιχειρηματίας και φιλοπρόοδος συμπολίτης ημών κ. Λεωνίδας Μαραγκός, διευθυντής του εν τω σιδηροδρομικώ σταθμώ καφενείου..., ενοικιάσας παρά την οδόν Άργους - Τριπόλεως ευρύχωρον οικοπέδον... ανεγείρει καφενείον και θέατρον... Πλην του θεάτρου η πόλις θα έχη ωραίον χειμερινόν και προπάντων καλοκαιρινόν καφενείον».

⁵³ Εφ. ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, Εφημερίς πολιτική και δικαστική, 28-6-1899, φ. 133, έτος ΙΒ': «Το κεντρικώτατον καφενείον του κ. Ν. Αναγνωστοπούλου ανοικοδομείται εκ θεμελίων. Θα γίνει περικαλλής οικοδομή καφενείον και ξενοδοχείον ύπνου εν τη πλατεία του Αγίου Πέτρου».

⁵⁴ «Μετά την διευθέτησιν του προ του καφενείου Ευαγ. Κωνσταντοπούλου παρά την Γούβαν πεζόδρομόν, και την διεύρυνσιν της οδού...», εφ. ΑΣΠΙΣ, 3-9-1933, φ. 46, έτος Α'.

⁵⁵ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 3-1-1937, φ.221, έτος Ε'.

⁵⁶ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 21-10-1934: «Αριθμός 6500, ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΠΛΕΙΣΤΗΡΙΑΣΜΟΥ. Ο Συμβολαιογράφος και κάτοικος Άργους Σωκράτης Γεωργίου Κιντζήρης...ενταύθα εν Αργεί πρωτεύουση του Δήμου Αργείων και έξωθι τον παρά την πλατείαν του Ναού Αγίου Πέτρου Καφενείου του Χρήστου Μήλια συνήθη τόπον των πλειστηριασμών τα εξής κτήματα του οφειλέτου...» και δεκάδες άλλοι πλειστηριασμοί οι οποίοι καταγράφονται στον τύπο, έχοντας πάντα ως αναφορά το καφενείο του Μήλια.

⁵⁷ Εφ. ΑΣΠΙΣ φ. 396: «Το "Ηραίον", το καφενείο που επί 15 χρόνια εξυπνήρησε τους συ-

26-10-1940⁵⁸.

- Καφενείον «ΤΟ ΝΕΟΝ» ή ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ (1928, μαστόροι - συναλλαγές εμπορικές - σήμερα ΡΕΤΡΟ).
- Καφενείον «ΠΑΝΘΕΟΝ» του ΦΑΣΑΡΙΑ⁵⁹ (Γιάννης Αγγελόπουλος - σήμερα Μυριόφυλλο).
- Καφενείον του ΜΗΛΙΑ (γνωστό για το καλό ποτό και τη λαϊκή μουσική) σήμερα Εθνική Ασφαλιστική (πρώην ΓΚΡΕΤΣΗ). Στο καφενείο του Γκρέτση παίζει το κλαρίνο του ο Φέκας (Γεώργιος Αθανασάκος), ένας από του μεγαλύτερους οργανοπαίχτες του Αργους. «Κάθε βράδυ», γράφει ο Κων. Ολύμπιος σε μια επιφυλλίδα του 1935, «το καφενείον του Γκρέτση όπου ήδρευεν ο Φέκας, κατεκλύζετο από τους γλετζέδες όλων των συνοικιών...»⁶⁰.
- Το Καφέ-Μπαρ ΤΟΥ ΠΑΡΚΟΥ, ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ, το οποίο αλάζει διεύθυνση.
- Καφενείον ΒΥΖΑΝΤΙΟ.
- Καφενείον ΚΑΡΜΙΡΗ (πρώην Σπ. ΖΕΝΑ)⁶¹. Ο δε Ζενάς περιγράφεται ως πολυτεχνίτης, διότι δεν έχει μόνο το καφενείο (Κορίνθου - Σιταροπάζαρο;), αλλά είναι και «βιολιντζής και λαουτιέρης, και κατασκευαστής πυροτεχνημάτων-απαραιτήτων διατας εορτάς του Πάσχα εις τους μικρούς παίδας...» και υπεύθυνος για την έκρηξη των πυροτεχνημάτων και τη μεγάλη πυρκαγιά που εκδηλώθηκε στη συνέχεια και από την οποία κινδύνεψε ολόκληρο το τετράγωνο από το σιταροπάζαρο μέχρι τον Άγιο Πέτρο στις 6 Μαρτίου 1893⁶².
- Καφενείον ΒΕΛΙΖΙΩΤΗ, πρώην Γυαλί καφενές (γωνία Ξηνταρόπουλου - το μοναδικό βενιζελικό καφενείο).

μπολίτας και απέκτησε ιστορίαν, από της παρελθούσης Δευτέρας παρεδόθη εις την σκαπάνην της κατεδαφίσεως. Αλλά για να υψωθή στη θέση του ένα νέο κτίσμα κι ένα νέον "Ηραίον" αντάξιον της πόλεως και στόλισμα του κεντρικώτερου μέρους αυτής».

⁵⁸ Εφ. ΑΣΠΙΣ, φ.420, έτος Θ'.

⁵⁹ Το «ΠΑΝΘΕΟΝ» αναφέρεται επίσης και στα ευθυμογραφήματα της εποχής ή στις στήλες των «κοινωνικών ειδήσεων», όπως για παράδειγμα στην εφημερίδα ΑΣΠΙΣ της 4-7-1937, φ. 247, έτος Ε', στην οποία αναφέρεται: «Το καφενείον "Πάνθεον" τον φίλον μου του Φασαρία μετά το φαγητό συγκεντρώνει αρκετές παρευούλες που απολαμβάνουν την βραδινή δροσιά». Για δε το παρατσούκλι διαβάζουμε ότι «...τον βγάλανε "φασαρία", γιατί κάποτε εμάλωσε με κάποιον και τράβηξε ένα πιστόλι με φελλό που του είχε δώσει ο Φάνης Παυλόπουλος. Μπαμ, μπουμ, έγινε σαματάς, φτάσαν οι χωροφύλακες και ρώτησαν: "Ποιος την έκανε τη φασαρία;" "Ο Γιάννης"» και τον έμεινε». Σπ.Μήλιας, Εύθυμα και Αργείτικα, τ. Α', εκδ. Αναγέννηση, Άργος 1996, σ. 138.

⁶⁰ Εφ. ΑΓΓΕΛΙΑΚΑ ΝΕΑ, 1-1-1935, φ. 46-48, έτος Β', «Αργείτικοι τύποι. Σκιαγραφία: Ο Φέκας».

⁶¹ Η ανυπαρξία ονοματοθεσίας στους δρόμους μετατρέπει τα καφενεία σε οδοδείκτες ή σε σημεία σήμανσης. Το Τυπογραφείο «Άργος», για παράδειγμα, αναφέρει πως βρίσκεται «παρπλεύρως του Καφενείου του κ. Σπ. Ζενά».

⁶² Εφ. ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, 7-3-1893, φ. 60, έτος Δ'.

- Καφενείον ΖΑΧΑΡΑΚΗ.
- Καφενείον ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ, του ΞΑΚΟΥΣΤΗ (στη δενδροστοιχία - υπάρχει και ο κινηματογράφος ΟΥΦΑ) και σε αυτό παίζει βιολί για αρκετά χρόνια ο Μήτσας⁶³.
- Καφενεία του Συνοικισμού Παναγίας, στα οποία αναφέρονται συχνά, όπως και για τις ταβέρνες του Συνοικισμού, φασαρίες και συμπλοκές⁶⁴.

Επίσης υπάρχουν τα καφέ-αμάν και τα καφέ-σαντάν. Συνήθως πρόκειται για τα ίδια πρωινά καφεενεία τα οποία το βράδυ κυρίως μεταβάλλονται σε μουσικούς χώρους. Δεν έχουμε πολλές και λεπτομερείς περιγραφές τέτοιων χώρων. Γνωρίζουμε βέβαια πως πρόκειται για δυο διαφορετικούς κόσμους, αρκετές φορές ανταγωνιστικούς και αλληλοσαρκαζόμενους. Παράλληλα είναι στοιχείο που αποδεικνύει τους τρόπους με τους οποίους η τοπική κοινωνία διαλέγεται με γνωστά γι' αυτήν είδη πολιτισμικής έκφρασης, αλλά και με εισαγόμενα. Μπορούμε να καταλάβουμε τη διαφορά μεταξύ καφέ-αμάν και καφέ-σαντάν από την περιγραφή που κάνει σε μια επιφυλλίδα του ο Κων. Ολύμπιος («Όλυμπος») προς τιμή ενός τύπου του Άργου του Θοδωράκη Δεσύλλα, ο οποίος υποχρεωτικά βρέθηκε στο καφέ-σαντάν «ΤΑ ΣΚΑΛΑΚΙΑ» (καφε-σαντάν, 1934)⁶⁵, στο οποίο «...ήδρευεν πολυπληθής θίασος σολφίδων και αοιδών Βοημίδων με συνοδείαν αρτίας ορχήστρας εξ εγχόρδων οργάνων, υπό την διεύθυνσιν Γερμανού αρχιμουσικού. Κατά τα διαλείμματα του άσματος και του χορού, η ορχήστρα ανέκρουε διάφορα τεμάχια ξένων μουσουργών και κατά προτίμησιν των έργων Μπετόβεν, Σούμπερτ, Μότσαρτ και Βάγκνερ ίσως. Η αρμονία, όμως, της Γερμανικής μουσικής εξέσχιζε τα αυτιά του Δεσύλλα και παρήγγειλε με τον υπηρέτην, να τον παίζουν ένα σαμπάχ ή κανένα σαρκί τουλάχιστον. Ως επόμενον, ο διευθύνων την ορχήστραν, του απήντησεν, ότι τέτοια κομμάτια δεν γράφουν τα χαρτιά του. Έχασεν όμως επί τέλους ο Θοδωράκης την υπομονήν του και εγερθείς του καθίσματός του, επλησίασε προς την ορχήστραν, χαιρέτησε μεθ' υποκλίσεως και κατά την παλαιάν

⁶³ «Απολαυστικώτατο το βιολί τουκ. Μήτσα, στον Ξακουστή... του ξακουσμένου για την άκραν περιποίηση και καθαριότητά του. Δικαίως ο κόσμος τρέχει ν' απολαύση το καλό βιολί του Μήτσα μαζί με το πιάνο του Γιωργάκη και τον εξαίρετο καφέ του Ξακουστή». Εφ. ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ, 15-5-1933, φ.7, έτος Α'.

⁶⁴ «Χθές αργά το επέρας, στρατιώτες τινές εν ευθυμία διατελούντες εις τα κεφφενεία του συνοικισμού Παναγίας και παρεξηγηθέντες τα έκαμαν "θάλασσα" θραύσαντες ποτήρια καρέκλες και κεφάλια....Καλόν δε θα είναι όπως μια περίπολος τακτικά επισκέπτεται τα κέντρα του Συνοικισμού εις τα οποία συχνάζουν μερικοί τύποι παληκαράδων», εφ.ΑΣΠΙΣ, 11-6-1933, φ. 34, έτος Α'.

⁶⁵ Εφ. ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ, 15-10-1934, φ. 43, έτος Β'. Αργεϊτικά Ανέκδοτα: «Ολίγην τραβιάταν επί το ανατολικώτερον».

συνήθειαν των φουστανελλάδων, φέρων δηλαδή την παλάμην επί του στήθους, και απευθυνόμενος προς τον μαέστρον: Κύριε Φρίτς του λέγει, αφού επιμένετε, ημπορείτε τουλάχιστον να μας παίζετε ολίγην Τραβιάταν επί το ανατολικώτερον;»

Βέβαια τα είδη αυτών των καφενείων δεν είναι τα μόνα που διαθέτουν μουσική ή έχουν ορχήστρες. Από τα λεγόμενα καλά καφενεΐα το «Ηραΐον» και του «Θηβαΐου» δέχονται τις πιο θετικές κριτικές του τύπου της εποχής και μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις εμφανίζεται και κάποιος συναγωνισμός μεταξύ τους. Μαθαίνουμε πως το «Ηραΐον εξακολουθεί να προμηθεύεται τις νεώτερες πάντοτε φωνογραφικές πλάκες προς ευχαρίστησιν των πελατών του»⁶⁶, ενώ και στο «Πάνθεον» του Φασαρία «το ραδιόφωνο συγκεντρώνει αρκετόν κόσμον ο οποίος ακούει κατά την φράσιν του ιδιοκτήτου του καλὴν...μουζικὴν (...) Ο Θηβαῖος δια ν' ανταποκριθῇ εἰς τον συναγωνισμόν θα φέρῃ πιάνο;»⁶⁷

Ὅμως τα καφενεΐα επικεντρώνουν και την κριτική του τύπου και μιας μερίδας της τοπικής κοινωνίας για το είδος και τον τρόπο λειτουργίας τους. Στη σταυροφορία η οποία έχει ξεκινήσει, ώστε να υιοθετηθῇ η Κυριακή ως ημέρα αργίας, τα καφενεΐα βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της κριτικής, η οποία ασκείται. Διαβάζουμε ἔτσι μεταξύ πολλῶν άρθρων στο «Δαναό» της 15ης Ιουλίου 1898 (φ. 67, ἔτος Β'): «*Αργία της Κυριακής. Ηλπιζομεν και μετά πολλῆς χαράς ανεγράψαμεν εν προηγουμένῳ φύλλῳ, ὅτι το κλείσιμον των καταστημάτων τουλάχιστον κατά τας ὥρας της θείας λειτουργίας των Κυριακῶν ἤθελε τελείως εφαρμοσθῇ, δυστυχῶς ὁμως ηπατήθημεν.....Πόσον εἶναι άτοπον και ασεβές καθ' ἡν στιγμὴν εντός του ναοῦ οἱ ιερεῖς λέγει "Ἄνω σχώμεν τας καρδίας, ευχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ", ν' ακούωσιν οἱ εντός του ναοῦ ἐκκλησιαζόμενοι τας φωνάς των ἐξω του ναοῦ καφεπωλῶν κραυγαζόντων "ἕνα οθωμανικόν, ναργιλὲ ατζέμικον"! Ημεῖς πάντοτε οπισθοδρομικοί!*»

Ενώ μια ἄλλη σταυροφορία με πολλὰ ἄρθρα στον τοπικὸν τύπο κατακρίνει τα λαϊκά καφενεΐα ως τα κέντρα της ηθικῆς διαφθοράς της κοινωνίας ιδιαίτερα λόγω της χαρτοπαιξίας⁶⁸. Η «Αργολίς» του 1871 δηλώνει πως «*Το χαρ-*

⁶⁶ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 10-6-1934, φ. 86, ἔτος Β'. Η ἴδια εφημερίδα στις 15-10-1933, φ. 52, ἔτος Α', σημειώνει: «*Με τη βραδυνή ψυχρίτσα το "Ηραΐον" με το θαυμάσιο ραδιόφωνό του συγκεντρώνεται αρκετό κόσμος. Εκεί δε συγκεντρώνονται και ὅλοι σχεδόν οἱ "νέοι" μας επιδιδόμενοι εἰς ἀγωνίσματα... κολτσίνας.*»

⁶⁷ Εφ. ΑΣΠΙΣ, 27-1-1935, φ. 119, ἔτος Γ'.

⁶⁸ Η χαρτοπαιξία εἶναι συνηθισμένο φαινόμενο και φυσικά γίνεται στα καφενεΐα. «*Η πρώτη ψυχρίτσα, τα βραδάκια ιδίως,* γράφει η ΑΣΠΙΣ, «*μας ἔπασσε και η κίνησις της πλατείας ἄρχισε να ελαττοῦται. Αὐξάνεται ὁμως η πελατεία των καφενεϊῶν εἰς τα ὁποῖα νέοι, νεάζοντες και δια-*

τοπαίγνιον οδηγεί εις την λαιμητόμον»⁶⁹ ενώ είκοσι χρόνια μετά, ο «Α-γαμέμνων» του 1891⁷⁰ εξανίσταται: «Το χαρτοπαίγνιον θριαμβεύει δημοσία εν τοις καφφενείοις και καταγωγείοις. Μα τι διάβολον τα πάντα ως μανητάρια επί της παρούσης εποχής, ως εκ συνθήματος εφύτρωσαν και ριζούνται...;»

Είναι επίσης πολύ σημαντική η πολιτική λειτουργία των καφενείων. Οι κλασικές συζητήσεις, οι έντονες διαμάχες, ακόμα και οι συμπλοκές για πολιτικές διαφορές αποτελούν βασικά στοιχεία της ζωής στα καφενεία. Πάρα πολλές αναφορές γίνονται σε λόγους και ομιλίες που έγιναν σε αυτά. Έτσι, για παράδειγμα ο υποψήφιος βουλευτής κ. Α. Ζωγράφος σε επιστολή του στην εφημερίδα «Αργολίς» (5-8-1872) αναφέρει: «Την παρελθούσαν Κυριακήν εν τω ενταυθα καφφενείω του Π. Ανατολίτου, παρουσία πολλών, γενομένου λόγου ότι κατά την τελευταίαν Βουλ. εκλογήν εν τω Α' εκλογικώ Τμήματι Άργους, έλαβον χώραν παρανομίαι...». Με τον ίδιο τρόπο περιγράφεται η προκήρυξη των εκλογών του 1933, η οποία γίνεται θέμα συζητήσεων και πειραγμάτων, καθώς επίσης και εκδήλωσης πολιτικών θέσεων στα καφενεία. Στου «Θήβα», το αντιβενιζελικό, και σ' εκείνο που περιγράφεται, αλλά δεν δηλώνεται ως βενιζελικό, δηλαδή του Βελιζιώτη: «Σε λίγο έφυγα και πήγα στο μοναδικό βενιζελικό καφφενείο της πόλεώς μας, στο καφφενείο που, για να εξηγούμεθα, συχνάζουν μερικοί βενιζελικοί από τους λίγους που βρίσκονται στη πόλι μας»⁷¹. Παράλληλα, η συζήτηση, η διαβούλευση, η έκθεση πολιτικών και καταστάσεων κοινωνικών ή άλλων απαιτεί και την ανάλογη ενημέρωση από τις εφημερίδες. Είναι γνωστό ότι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα το καφφενείο αποτελεί και ένα είδος δημοσίου αναγνωστηρίου εφημερίδων. «...πέρνω τον καφφέ μου κάθε δείλι εις του Φασαρία, όνομα και πράγμα. Εκεί ευρίσκω πάντοτε ένα νέον υποχρεωτικότατον τον Παναγιώτην Ροδόπουλον, ο οποίος μου διαβάζει όλας τας εφημερίδας του καφφενείου...»⁷².

Για μια μεγάλη ιστορική περίοδο το καφφενείο θα είναι το κέντρο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής και το ίδιο ισχύει συνολικά για την ελληνική κοινωνία. Τα στέκια, όπως τα καθορίσαμε στην αρχή της παρουσίας, οριοθε-

βάντες τον Ρουβίκωνα επιδίδονται εις άγριαν...κολιτισνομαχίαν» (7-10-1934, φ. 101, έτος Β').

⁶⁹ 23-10-1871, φ. 142, έτος Ζ'.

⁷⁰ 10-2-1891, φ. 43, έτος Β'. Σε προηγούμενο φύλλο του στις 3-7-1889, φ. 30, έτος Α', σημειώνει: «Εν τοις καφφενείοις μετ' επιτάσεως εξακολουθεί η καταστρέφουσα περιουσίας και ανθρώπων χαρτοπαιζία, και φόβος συγκρούσεων υπάρχει...».

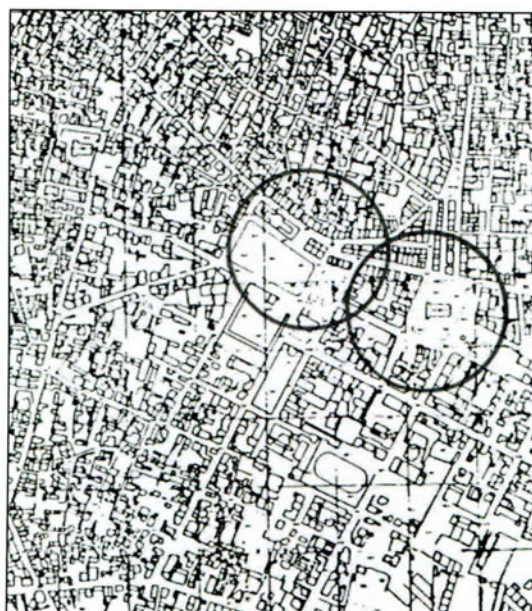
⁷¹ Εφ. ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ, 19-2-1933, φ. 1, έτος Α': «Αντί χρονογραφήματος: Κουτσομπολιό» το οποίο υπογράφεται «Γκάγκαρης». Στην ίδια εφημερίδα, 24-12-1933, φ. 21, έτος Α', ο Κ. Ολύμπιος, με το ευθυμογράφημά του «Ο κυρ-δάσκαλος», αναφέρεται και στο καφφενείο του Βελιζιώτη.

⁷² Εφ. ΑΡΓΕΙΑΚΑ ΝΕΑ, 1-8-1933, φ. 12, έτος Α': «Χρονογράφημα. Ο Χόντζας».

τούν τον καμβά της κοινωνικής ζωής. Η λειτουργία τους αντικατοπτρίζει το επίπεδο και το είδος των κοινωνικών σχέσεων όπως αυτές διαμορφώνονται σε μια ιστορική περίοδο. Ελπίζω πως με το σύνολο των μονογραφιών, των ερευνών και με τη βοήθεια όλων όσων κατέχουν πολύτιμο υλικό (φωτογραφίες, έγγραφα, κτλ) για το Άργος και την κοινωνική του ζωή, θα κατορθωθεί η ολοκλήρωση της εικόνας μιας πόλης, που για διάφορους λόγους, γνωστούς και μη, είναι παρεξηγημένη.

1

2

Εικ. 1: Μια συνοπτική αποτύπωση που παρουσιάζει τα στέκια στη πόλη. Η ιδιαίτερη θέση που καταλαμβάνουν τα χάνια στην οδό Τσώκρη (αριστερά - επάνω) και την οδό Κορίνθου (δεξιά - επάνω), επισημαίνουν τον όγκο των συναλλαγών με τους ορεινούς οικισμούς. **Εικ.2:** Τα δυο κέντρα της πόλης. Πλατεία Αγ. Πέτρου (δεξιά), Γούβα (αριστερά).

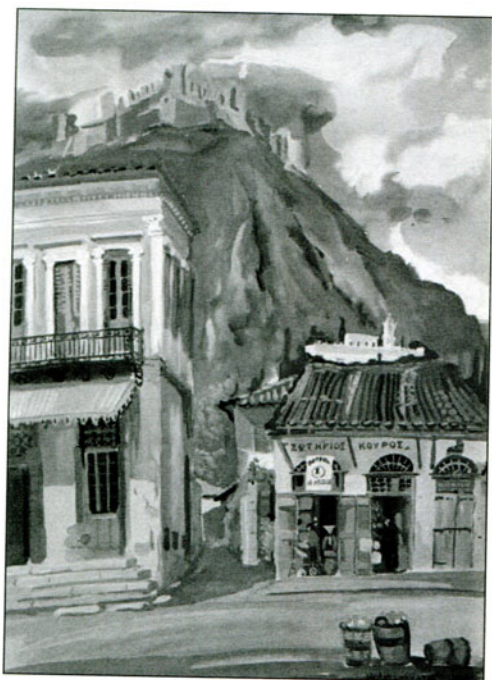
Εικ. 3: Γούβα.

Εικ. 4: Ένα από τα σημαντικότερα χάνια. Το μοναδικό που διατηρείται όπως ακριβώς ήταν.

Εικ. 5: Χάνι Τσιρίκων : στα ράφια υπάρχουν ακόμη προϊόντα.

Εικ. 6: Χάνι Κούρου: Μοναδική εικόνα ο πίνακας της Ντιάνας Αντωνακάτου.

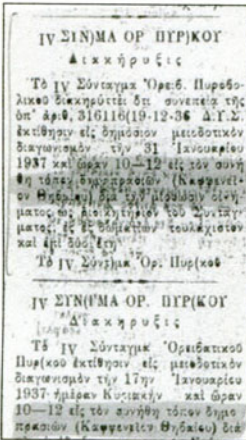

7 9

Εικ. 7: Ἐνα ἀπὸ τὰ ωραιότερα κτήρια τῆς πόλεως. Τὸ παντοπωλεῖο τοῦ «Καλησπέρη» (Γ.Κουτσοποδιώτη). **Εικ. 8:** Κάβα Μαυράκη. Ἐνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα, ιστορικά πλέον, καταστήματα τῆς πόλεως. Ἡ ἀρχικὴ επαγγελματικὴ ἐπιπλωση διατηρεῖται εὐλαβικά. **Εικ. 9:** Διαφήμιση ἐποχῆς, μοναδικὴ ἱστορικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ τοποθεσίᾳ τοῦ καφενεῖου Ζενά.

8

10

11

Εικ. 10: Οι ανακοινώσεις πλειστηριασμών αποτελούν μια βασική ιστορική πηγή για τη χρήση των καφενείων στη πόλη. **Εικ. 11:** Διακρίνονται στο βάθος τα καφενεία Θηβαίου και Βεληζιώτη. **Εικ. 12:** Στο καφενείο του Φασαρία (αριστερά ο ίδιος).

12

Εικ. 13: Το καφενείο Μήλια με τη σημερινή επαγγελματική του χρήση. **Εικ. 14:** Το «Ηραίον» σήμερα. Καφενείο, θέατρο, κινηματογραφική αίθουσα, αίθουσα διασκέδασης, αυτό που σήμερα ονομάζουμε αίθουσα πολλαπλών χρήσεων.